

ELŻBIETA JADWIGA SZYMAŃSKA*

Warszawa

TEORETYCZNE PODSTAWY ROZWOJU GOSPODARSTW ROLNICZYCH

Słowa kluczowe: rozwój, zmiany ilościowe i jakościowe, metody pomiaru

STRESZCZENIE

Celem badań było określenie rozwoju gospodarstw trzodowych w Polsce w latach 2005–2010. Z analiz wynika, że pojęcie rozwoju w literaturze jest w różny sposób definiowane, co utrudnia dokonywanie ocen. Rozwój traktowany jest jako warunek konieczny do przetrwania organizacji oraz stanowi podstawowy cel większości przedsiębiorstw na rynku. W procesie wzrostu i rozwoju gospodarczego istotne znaczenie mają inwestycje. Ich poziom i rodzaj zależy jednak od zasobów ludzkich oraz od otoczenia przedsiębiorstw. W ocenie rozwoju gospodarstw stosuje się różne miary, ale za najbardziej przydatne uznaje się wskaźniki wykorzystania czynników produkcji.

Wprowadzenie

Rozwój dokonuje się przez stopniowe narastanie zmian ilościowych i przechodzenie ich w zmiany typu jakościowego. Jeżeli poszczególnym zmianom nada się odpowiedni kierunek, uzyskuje się wówczas nową jakość strukturalną. Podstawą rozwoju są zdolności rozwojowe, czyli potencjał wytwórczy w przedsiębiorstwie. Obejmuje on całokształt zasobów materialnych i intelektualnych oraz umiejętności, które umożliwiają wykonanie przedsięwzięć o charakterze zmian ilościowych i jakościowych we wszystkich sferach działalności zidentyfikowanych na podstawie analiz potencjału rynku, na którym działa podmiot¹.

---

* Elżbieta Jadwiga Szymańska, dr hab. inż., Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, e-mail: elzbieta_szymanska@sggw.pl.

¹ A. Stabryła, *Zarządzanie strategiczne w teorii i praktyce firmy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Kraków 2000, s. 126–128.

W gospodarce centralnie planowanej rozwój przedsiębiorstwa nie był przedmiotem szerszych dociekań, ponieważ wzrost stanowiący przejaw rozwoju przedsiębiorstw był traktowany jako rezultat wzrostu gospodarczego występującego niejako samoczynnie². Obszar badań zajmujących się polityką rozwoju przedsiębiorstwa rozwinął się dopiero w latach 80. XX wieku. Jego podstawowym narzędziem metodycznym było planowanie rozwoju przedsiębiorstw. W latach 90. XX wieku okazało się jednak, że sama polityka makroekonomiczna nie może zagwarantować długookresowego i trwałego rozwoju gospodarczego kraju. Muszą zachodzić również zmiany w systemach zarządzania przedsiębiorstw w taki sposób, aby stymulować ich rozwój³. W efekcie tego rozwój przedsiębiorstwa został sprowadzony do kategorii ogólnego celu kierunkowego.

Główną rolę w rozwoju przypisuje się efektywnej alokacji zasobów przez gospodarstwa domowe. Można to osiągnąć przez wzrost wartości produkcji albo produktywności czynników. Jednak z punktu widzenia rolnictwa ważna jest nie tylko obecna produkcja, ile warunki i zdolności rozwojowe, które można określić jako możliwą do utrzymania stopę wzrostu wolumenu produkcji końcowej rolnictwa⁴. Celem analiz było rozpoznanie sposobów definiowania rozwoju podmiotów gospodarczych oraz metod jego pomiaru.

Definiowanie pojęcia rozwoju gospodarstw

Pojęcie rozwoju, w tym również rozwoju rolnictwa, w literaturze ekonomicznej jest rozumiane szeroko i niejednoznacznie. Wynika to między innymi z faktu, że sam termin „rozwój” doczekał się wielu definicji. W ujęciu ogólnoeconomicznym rozwój oznacza długotrwały i złożony proces pozytywnych zmian ilościowo-jakościowych, dzięki którym w sferze wszelkiej działalności gospodarczej, kulturowej i społecznej oraz stosunków społeczno-produkcyjnych czy też polityczno-ustrojowych udoskonalają się istniejące, a także powstają i rozwijają się nowe zjawiska. Zmiany te zachodzą w ujęciu czasowym i przestrzennym⁵.

---

² J. Kortan, *Nauka o sterowaniu rozwoju przedsiębiorstwa dynamiczną dziedziną ekonomiki i organizacji przedsiębiorstwa*, „*Ekonomika i Organizacja Pracy*” 1987, nr 12, s. 40.

³ W. Gabrusewicz, *Istota rozwoju przedsiębiorstwa*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Poznaniu 1995, seria I, nr 225, s. 35–50.

⁴ A. Woś, *W poszukiwaniu modelu rozwoju rolnictwa*, IERiGŻ, Warszawa 2004.

⁵ L. Kupiec, *Jaki rozwój?*, w: *Rozwój regionalny a rozwój zrównoważony*, red. A.F. Bocian, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008, s. 22.

W odniesieniu do gospodarki rozwój rozumiany jest jako jakościowe i strukturalne zmiany będące konsekwencją wzrostu gospodarczego⁶, który z kolei oznacza przyrost zdolności danego kraju do produkcji dóbr i usług pożądanych społecznie⁷. Wzrost ma natomiast charakter zmian wyłącznie ilościowych, które mogą dotyczyć produkcji, zatrudnienia, inwestycji, rozmiarów kapitału dochodów czy też spożycia. Z kolei rozwój obejmuje towarzyszące im zmiany jakościowe związane z postępem technicznym i technologicznym, doskonaleniem systemów powiązań wewnątrzgospodarczych i z gospodarką światową. Dotyczy także kwalifikacji siły roboczej, zmian struktury gospodarki czy też wzrostu poziomu efektywności i poprawy jakości produktów⁸. W procesie wzrostu i rozwoju gospodarczego, zwłaszcza w gospodarce rynkowej, istotne znaczenie przypisuje się inwestycjom⁹.

Zdaniem Marii Białasiewicz pojęcie rozwoju organizacji jest kategorią abstrakcyjną, trudno mierzalną, ma charakter relatywny i związane jest z takimi kategoriami, jak zmiana, postęp czy wzrost¹⁰. Odnosi się do procesu przebiegającego w czasie, w którym kolejne, następujące po sobie zmiany występują w sposób uporządkowany i utrzymują się względnie trwale¹¹.

W ujęciu przyczynowym rozwój traktowany jest jako likwidacja luki rozwojowej, która jest rezultatem oceny rzeczywistości i aspiracji kluczowych decydentów przedsiębiorstwa. W aspekcie czynnościowym przez rozwój przedsiębiorstw rozumie się proces działania polegający na zmianie miejsca, jakie przedsiębiorstwo zajmuje w otoczeniu, zmianie jego pozycji konkurencyjnej na wyższą oraz na doskonaleniu jego funkcjonowania. Z kolei w ujęciu skutkowym rozwój oznacza rezultaty działalności przejawiające się innowacyjnością produktową, procesową, strukturalną i finansową.

---

⁶ Nowa encyklopedia powszechna, t. V, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.

⁷ S. Nasiłkowski, *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*, Key Text, Warszawa 2007, s. 377.

⁸ R. Przygodzka, *Fiskalne instrumenty wspierania rozwoju rolnictwa – przyczyny stosowania, mechanizmy i skutki*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2006.

⁹ K. Jajuga, T. Jajuga, *Inwestycje. Instrumenty finansowe, ryzyko finansowe, inżynieria finansowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 7.

¹⁰ *Rozwój przedsiębiorstw. Modele, czynniki, strategie*, red. M. Białasiewicz, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2002, s. 111.

¹¹ K. Fabiańska, J. Rokita, *Planowanie rozwoju przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 1986, s. 11.

Zdaniem Józefa Machaczka rozwój przedsiębiorstwa oznacza¹²:

- wprowadzenie nowych elementów do systemu przedsiębiorstwa,
- poprawę jakości istniejących w systemie elementów,
- zmiany systemu struktur.

Według Waldemara Michny gospodarstwo rozwojowe to takie, które przejawia zdolność do odtworzenia potencjału gospodarczego, w którym prowadzone są inwestycje, produkcja towarowa, działalność dodatkowa, koncentracja ziemi¹³. Z kolei zdaniem Joanny Bereźnickiej przez rozwój gospodarstwa należy rozumieć pozytywne zmiany w zakresie wykorzystania czynników produkcji przejawiające się wzrostem ich stóp zwrotu w sytuacji lepszego wyposażenia pracy, ziemi oraz wzrostu kapitału własnego. Jest to ekonomiczny aspekt rozwoju, który pozwala dokonać jego oceny w sposób wymierny¹⁴.

Mimo rozbieżności definicyjnych rozwój traktowany jest jako warunek konieczny przetrwania organizacji¹⁵ i jeden z uniwersalnych celów ostatecznych przedsiębiorstwa zarobkującego¹⁶. Należy przy tym do najbardziej złożonych, obiektywnych zjawisk i procesów wynikających ze zmienności różnorodnej materii, a jego kompleksowy i integralny charakter odzwierciedla powiązania i zależności wszystkich elementów, procesów i czynników występujących wewnątrz przedsiębiorstwa i w jego otoczeniu¹⁷.

Modele rozwoju podmiotów gospodarczych

Rozwój gospodarstw rolnych obejmuje problemy kreacji dochodów i nadwyżki ekonomicznej, zdolności rozwojowe gospodarstw, inwestowanie i modernizację warsztatów produkcyjnych, szeroko rozumiany postęp i *continuum* generacyjne oraz warunki bytowania rodzin rolniczych.

---

¹² J. Machaczka, *Zarządzanie rozwojem organizacji. Czynniki, modele, strategia, diagnoza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Kraków 1998, s. 83.

¹³ W. Michna, *Zróżnicowanie funkcji gospodarstw rolnych w ujęciu przestrzennym*, IERiGŻ–PIB, Warszawa, s. 29.

¹⁴ J. Bereźnicka, *Wzrost i rozwój gospodarstw rodzinnych – studium teoretyczno-empiryczne*, Wydawnictwo Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa 2013, s. 95.

¹⁵ Z. Pierścionek, *Strategie rozwoju firmy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 12.

¹⁶ L. Bednarski, R. Borowiecki, J. Duraj, E. Kurtys, T. Waśniewski, B. Wersty, *Analiza ekonomiczna przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2003, s. 55.

¹⁷ J. Duraj, *Podstawy ekonomiki przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2000, s. 354.

Neil C. Churchil i Virginia L. Lewis wyróżnili 6 etapów rozwoju charakterystycznych dla małych przedsiębiorstw, w których o sukcesie decyduje kilka czynników. Pierwsze cztery mają charakter bardziej statyczny i dotyczą samego przedsiębiorstwa. Należą do nich:

- zasoby finansowe – zasoby gotówkowe i możliwość zaciągania pożyczek,
- zasoby osobowe – liczba i kwalifikacje zatrudnionych osób,
- zasoby systemowe – system informacyjny firmy, system zarządzania,
- zasoby biznesowe – udział w rynku, relacje z dostawcami.

Pozostałe czynniki związane są z cechami samego przedsiębiorcy i obejmują takie kategorie, jak: motywację, zdolność do działania, zdolności menedżerskie oraz strategiczne¹⁸.

Przedsiębiorstwa przejawiają ogólny wzorzec wzrostu, który charakteryzuje się kilkoma możliwymi do przewidzenia etapami¹⁹:

1. Faza akceptacji – przedsiębiorcy walczą o „wyjście na plus”. Są zwykle blisko codziennego funkcjonowania firmy, co daje im możliwość dostrzeżenia przeszkody i podjęcia szybkiego działania w celu jej usunięcia. W fazie akceptacji tempo wzrostu jest bardzo niskie.
2. Faza przełomu – wzrost jest bardzo szybki. Przedsiębiorcy często podejmują błędne decyzje lub zaniedbują niezbędne działania. Dochody ze sprzedaży gwałtownie rosną, ale zaczynają pojawiać się problemy wymagające rozwiązania, na przykład związane z gotówką, jakością, produkcją oraz terminami dostaw. Jednocześnie zwiększa się konkurencja na rynku.
3. Faza dojrzałości – przedsiębiorcy próbują odzyskać techniki i procedury, które przyniosły im sukces i które stracili niedługo po przełomie. W wyniku tego cykl wzrostu zaczyna się powtarzać.

W ujęciu ekonomicznym przejawem rozwoju jest zdolność podmiotu do osiągania coraz wyższych zysków w odniesieniu do zaangażowanych czynników. Środki finansowe stanowią siłę napędową firmy, ale mają mniejsze znaczenie w porównaniu do zasobów ludzkich, które spełniają rolę nadrzędną. Bardziej niż zasoby finansowe wpływ na rozwój wywierają pomysłowość i zaradność ludzi. W tym modelu występuje bardzo duży nacisk na otoczenie jednostki gospodar-

---

¹⁸ N.C. Churchil, L.V. Lewis, *The Five Stages of Small Business Growth*, „Harvard Business Review” 1983, no. 61(3), s. 30–48.

¹⁹ A. Berezowska, I. Krzysiak, *Cykl życia organizacji – etapy i zdarzenia*, www.chodkowska.edu.pl/app_cm3/files/91457.pdf (7.04.2014).

czej, które decyduje o możliwości jej rozwoju. Z kolei w ujęciu finansowym celem funkcjonowania przedsiębiorstwa jest maksymalizacja jego wartości w czasie. Przedsiębiorstwo rozwija się, jeżeli odpowiednio wzrasta jego wewnętrzna stopa wzrostu, firma poszukuje bardziej efektywnych źródeł finansowania działalności, co ma umożliwić tworzenie stałych przyrostów wartości początkowej w celu zaspokojenia oczekiwań interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych.

Antoni Leopold stwierdził, że rozwój polskiego rolnictwa nie powinien polegać na zwiększaniu jego produkcji, lecz głównie na wzroście efektywności pracy rolnika i ulepszaniu jakości produktów rolnych, ponieważ tylko takie pojmowanie rozwoju rolnictwa umożliwi spełnienie wymogów gospodarki rynkowej skoncentrowanej na wymianie w skali światowej²⁰.

Metody pomiaru rozwoju gospodarstw

W ocenie rozwoju gospodarstw stosuje się różne wskaźniki, które stanowią odzwierciedlenie sposobu wykorzystania czynników produkcji. Cechują je jednak pewne wady, które wynikają między innymi z uwarunkowań wpływających na ich pomiar. Do podstawowych zalicza się²¹:

- a) uwzględnienie danych historycznych i na ich podstawie budowanie oczekiwanych scenariuszy dotyczących stanów obecnych lub przyszłych;
- b) zmienny w czasie takich elementów otoczenia, jak: inflacja, bezrobocie, kurs walutowy, warunki pogodowe itp.;
- c) procesy zachodzące w samym przedsiębiorstwie na skutek zmian techniki i technologii.

W celu ograniczenia subiektywizmu w interpretacji miar zaproponowano wzorcowy układ nierówności. Polega on na zastosowaniu hierarchicznej struktury wskaźników z wykorzystaniem istniejących między nimi powiązań o charakterze przyczynowo-skutkowym albo co najmniej logiczno-dedukcyjnym. W układzie tym, zwanym modelem następstwa szeregowego, wskazywany jest pożądany kierunek relacji między powiązаныmi wskaźnikami. Grzegorz Gołębiowski i Agnieszka Tłaczała wskazali na następujący model do oceny możli-

---

²⁰ A. Leopold, *Rolnictwo w procesie przemian i rozwoju gospodarki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 15.

²¹ M. Sierpińska, T. Jachna, *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.

wości rozwojowych gospodarstw rodzinnych. Zawiera on zestaw wskaźników o charakterze jakościowym²²:

$$\text{IMR} < \text{IPM} < \text{iPR} < \text{iZP} < \text{Izm} < \text{iZR},$$

gdzie:

- i – indeks zmian,
- MR – przeciętne zaangażowanie składników majątkowych na jednego pełnozatrudnionego,
- PM – obrotowość majątku,
- PR – wydajność pracy,
- ZP – rentowność sprzedaży,
- ZM – rentowność majątku,
- ZR – rentowność pracy na osobę pełnozatrudnioną.

Prezentowana ścieżka rozwoju przedsiębiorstwa zakłada dążenie do systematycznego wzrostu uzbrojenia pracy w kapitał jako drogi postępu technicznego. Kształtowanie się dynamiki zmian w zgodności z układami wzrostowymi wskazuje na rozwijanie przez przedsiębiorstwo gospodarki intensywnej, natomiast wszelkie odstępstwa od zachowania wzorcowego układu mogą być przejawem ekstensyfikacji gospodarowania²³.

Joanna Bereźnicka zaproponowała uproszczenie tych nierówności, przyjmując założenie, że w wyniku rozwoju zwiększa się przede wszystkim kapitał własny. Jednocześnie powinien on sprzyjać podnoszeniu wydajności pracy i ziemi, czyli lepszemu wykorzystaniu czynników produkcji, co przyczyniać się powinno do poprawy efektywności mierzonej relacją osiąganych efektów finansowych do poniesionych nakładów czynników produkcji²⁴:

$$\text{iMZ} < \text{iGZ}$$

$$\text{iMR} < \text{Igr dla } i > 1$$

$$\text{iE} < \text{iGROE},$$

²² G. Gołębiowski, A. Tłaczała, *Analiza ekonomiczno-finansowa w ujęciu praktycznym*, Difin, Warszawa 2005, s. 123.

²³ L. Bednarski, R. Borowiecki, J. Duraj, E. Kurtys, T. Waśniewski, B. Wersty, *Analiza ekonomiczna...*, s. 55.

²⁴ J. Bereźnicka, *Wzrost i rozwój gospodarstw...*, s. 107–108.

gdzie:

- i – indeks zmiany,
- MR – zaangażowanie kapitału całkowitego na jednostkę powierzchni,
- MR – wyposażenie pracy w kapitał całkowity,
- GZ – gotówkowy zwrot z ziemi (relacja nadwyżki finansowej i powierzchni UR),
- GR – gotówkowy zwrot z jednostki pracy (relacja nadwyżki finansowej i zasobów pracy wyrażonych w jednostkach przeliczeniowych AWU),
- E – wartość kapitału własnego,
- GROE – gotówkowa stopa zwrotu z kapitału własnego obliczana jako relacja nadwyżki pieniężnej do kapitału własnego.

Zgodnie z tymi wzorami rozwój gospodarstwa ma miejsce wtedy, gdy większe zasoby majątkowe, lepsze wyposażenie pracy i ziemi przyczynią się do osiągnięcia coraz wyższych stóp zwrotu z ich zaangażowania.

Podsumowanie i wnioski

1. Pojęcie rozwoju w literaturze jest w różny sposób definiowane, co utrudnia interpretację wyników i dokonywanie ocen. Dodatkowo, jest ściśle powiązane z takimi kategoriami, jak zmiana, postęp oraz wzrost. Wśród badaczy występuje jednak zgodność, że rozwój odnosi się do procesu przebiegającego w czasie i polega na dokonywaniu celowych zmian. Jego podstawą jest potencjał wytwórczy w przedsiębiorstwie.
2. Mimo rozbieżności definicyjnych rozwój traktowany jest jako warunek konieczny do przetrwania organizacji i jako jeden z podstawowych celów przedsiębiorstwa zarobkującego. Należy przy tym do najbardziej złożonych zjawisk i procesów, a jego kompleksowy i integralny charakter odzwierciedla powiązania i zależności wszystkich czynników występujących wewnątrz przedsiębiorstwa i w jego otoczeniu.
3. W procesie wzrostu i rozwoju gospodarczego, zwłaszcza w gospodarce rynkowej, istotne znaczenie przypisuje się inwestycjom. Powiększanie zasobów środków trwałych i/lub podnoszenie ich jakości przyczynia się do zwiększenia potencjału gospodarstwa. Poziom i rodzaj inwestycji zależą jednak od zasobów ludzkich, pomysłowości i zaradności poszczególnych osób. Ważne jest

także otoczenie jednostki gospodarczej, które decyduje o możliwościach jej rozwoju.

4. W ocenie rozwoju gospodarstw stosuje się różne wskaźniki, które stanowią odzwierciedlenie sposobu wykorzystania czynników produkcji. W celu ograniczenia subiektywizmu w ich interpretacji w literaturze proponowane są różne układy równań. Wynika z nich, że rozwój przedsiębiorstwa ma miejsce wtedy, gdy większe zasoby majątkowe przyczynią się do osiągnięcia coraz wyższych stóp zwrotu z ich zaangażowania.

Bibliografia

- Bednarski L., Borowiecki R., Duraj J., Kurtys E., Waśniewski T., Wersty B., *Analiza ekonomiczna przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2003.
- Berezowska A., Krzysiak I., *Cykl życia organizacji – etapy i zdarzenia*, www.chodkowska.edu.pl/app_cm3/files/91457.pdf.
- Bereźnicka J., *Wzrost i rozwój gospodarstw rodzinnych – studium teoretyczno-empiryczne*, Wydawnictwo Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa 2013.
- Churchil N.C., Lewis L.V., *The Five Stages of Small Business Growth*, „Harvard Business Review” 1983, no. 61 (3).
- Duraj J., *Podstawy ekonomiki przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2000.
- Fabiańska K., Rokita J., *Planowanie rozwoju przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 1986.
- Gabrusewicz W., *Istota rozwoju przedsiębiorstwa*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Poznaniu 1995, seria I, nr 225.
- Gołębiowski G., Tłaczała A., *Analiza ekonomiczno-finansowa w ujęciu praktycznym*, Difin, Warszawa 2005.
- Jajuga K., Jajuga T., *Inwestycje. Instrumenty finansowe, ryzyko finansowe, inżynieria finansowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Kortan J., *Nauka o sterowaniu rozwoju przedsiębiorstwa dynamiczną dziedziną ekonomiki i organizacji przedsiębiorstwa*, „Ekonomika i Organizacja Pracy” 1987, nr 12.
- Kupiec L., *Jaki rozwój?*, w: *Rozwój regionalny a rozwój zrównoważony*, red. A.F. Bocian, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008.
- Leopold A., *Rolnictwo w procesie przemian i rozwoju gospodarki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Machaczka J., *Zarządzanie rozwojem organizacji. Czynniki, modele, strategia, diagnoza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Kraków 1998.

- Metody oceny gospodarki majątkiem trwałym w przedsiębiorstwie*, red. J. Rokita, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 1988.
- Michna W., *Zróżnicowanie funkcji gospodarstw rolnych w ujęciu przestrzennym*, IERiGŻ–PIB, Warszawa.
- Nasiłkowski S., *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*, Key Text, Warszawa 2007.
- Nowa encyklopedia powszechna*, t. V, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Pierścionek Z., *Strategie rozwoju firmy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Przygodzka R., *Fiskalne instrumenty wspierania rozwoju rolnictwa – przyczyny stosowania, mechanizmy i skutki*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2006.
- Rozwój przedsiębiorstw. Modele, czynniki, strategie*, red. M. Białasiewicz, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2002.
- Sierpińska M., Jachna T., *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, PWN, Warszawa 2004.
- Stabryła A., *Zarządzanie strategiczne w teorii i praktyce firmy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Kraków 2000.
- Woś A., *W poszukiwaniu modelu rozwoju polskiego rolnictwa*, IERiGŻ, Warszawa 2004.

THEORETICAL BASIS OF FARM DEVELOPMENT

Keywords: development, quantitative and qualitative changes, methods of measurement

SUMMARY

The aim of the study was to identify the ways of define the development of enterprises and the methods of its measurement. The analysis shows, that the concept of development in the literature is defined in different ways, making it difficult to make assessments. The development is regarded as a prerequisite for survival organization and is a key goal of most companies in the market. Investments are important in the process of economic growth and development. The level and type depends on the human resources and the business environment. In the assessment of the development of farms used different measures but considered to be the most useful indicators of utilization of the factors of production.